

«Сказати, що це був жах, – це нічого не сказати...»

**Розповідь Тамари Марківни Нікольченко,
доцентки Маріупольського державного університету,
випускниці Харківського державного університету**

(за її словами записала Світлана Глибицька)

24 лютого. Маріуполь одним із перших в Україні зазнав нападу російського агресора. Сім'я доцентів Маріупольського державного університету (МДУ) Тамари Марківни та Юзефа Мойсейовича Нікольченків мешкала у дев'ятиповерховому будинку в мікрорайоні Східний по вул. 9 Травня, 13, кв. 113. Їхня дочка, доцентка МДУ Марія Нікольченко, з родиною мешкала в тому ж будинку у кв. 37. Мати її чоловіка, Ганна Євгенівна Ярошевська, жила поряд, по вул. Київській, 87.

Марія вранці цього дня встигла до обстрілів разом із дочкою Владиславою, студенткою МДУ, та собакою виїхати до подруги до центру міста. Вона вмовляла батьків поїхати разом із нею, але вони відмовилися... Близько 12-ї години дня на Східний обрушилися ракети «Градів». Одна з них потрапила до квартири Марії. На превелике щастя сім'ї, в цей момент у квартирі нікого не було.

Вже 25 лютого практично всі магазини, медустанови, аптеки у мікрорайоні виявилися закритими; Східний залишився без світла, газу та води.

2 березня був сильний обстріл Маріуполя, зокрема Східного мікрорайону, де жили Тамара Марківна та Юзеф Мойсейович. Сказати, що це був жах, – це нічого не сказати... Окупанти «уклали мікрорайон намертво». Вибравши момент між обстрілами, Нікольченки побігли до свахи, свекрухи доньки Марії Нікольченко, Ганни Євгенівни Ярошевської. Одразу ж розпочалися обстріли і цього мікрорайону. Звідти 2 березня знайомий вивіз їх до центру міста на проспект Миру, де вони знайшли притулок у квартирі знайомого лікаря – у дев'ятиповерховому багатоквартирному будинку під номером 100 на 6-му поверсі.

З 2 березня центр Маріуполя вже був знеструмлений, у квартирі не було води та газу. Усі магазини, їдальні, кафе, аптеки було закрито. Їжі та води не було. 3 березня Юзефу Мойсейовичу вдалося роздобути 2 батони, які були основою раціону 18 днів.

У цій ситуації велику підтримку сім'ї надали знайомі та колеги, які жили на проспекті Миру № 100 та 102: Дем'яненко Андрій Євгенович, Варава Людмила Анатоліївна та її чоловік Володимир. У перші дні підтримку надала колега професор Сабадаш Юлія Сергіївна та її чоловік Сабадаш Сергій Юрійович.

Але незабаром окупанти почали бомбардувати і центр. У під'їзді будинку, де зупинилися подружжя Нікольченків та Г. Є. Ярошевська, 6 березня

внаслідок сильного обстрілу було знищено 8 квартир, дві з них перебували на одному майданчику, і дивом не згоріла квартира, де знаходилися Нікольченки та Ярошевська. Вони разом з іншими мешканцями під'їзду добу ховалися в технічному підвалі 9-поверхового будинку № 98, який примикав до їхнього під'їзду.

Але 9 березня пізно ввечері російська авіація атакувала центр міста. Бомба потрапила до будинку № 98, знищивши три верхні поверхи. Ушкодження отримав і будинок № 100. Поспіхом одягнувшись, Нікольченки та Ярошевська перебігли до підвалу магазину «1000 дрібниць», який знаходився поряд на проспекті Миру за № 102. Там були підвали, які використовували магазини. Туди встигли сховатися біля тисячі людей.

У місті вже були страшні руйнування. Маріупольський державний університет, де працювали Т. М. та Ю. М. Нікольченки, був розбитий повністю, бібліотека згоріла.

У підвалі подружжя Нікольченків та їхня сваха провели 32 дні. Води та їжі практично не було. Пили по 2-3 ковтки холодної води на добу. До того ж у підвалі було холодно. Щоб не захворіти, обмазували губи валеріаною (вона на спирті), і так вдалося не застудитися.

Зверху будівлю над ними постійно бомбували, стеля та стіни тремтіли. Усі боялися, що вони зруйнуються. Це був справжній Армагеддон! Не було жодних гуманітарних коридорів, жодної гуманітарної допомоги. Зв'язку не було, ліки закінчилися. Страшно було бачити, як у підвал приносять поранених людей, а перев'язки їм робити нема чим. Біля Тамари Марківни на початку квітня поклали двох старих, чоловіка та дружину. У них у обох був цукровий діабет, але ніяких ліків та продуктів у них не було. І померли вони однієї ночі... А загалом у цей період на відносно невеликій території підвалу загинули 18 чоловік...

За водою люди під обстрілами ходили до кринички біля церкви в 20-му мікрорайоні на відстані понад 4 км, розтоплювали сніг, пили воду з бойлерів. Когось знаходили рідні та вивозили. Одна сім'я залишила Нікольченкам чайник. У ньому кип'ятили воду на багатті.

Через 32 дні після того, як Нікольченки сховалися у підвалі, ДНРівці оголосили про взяття Маріуполя. Партія «Єдина Росія» влаштувала у місті піснеспіви – просто посеред руїн та сотень трупів загиблих на вулицях міста.

Усіх, хто залишився в окупації, брали на облік. Окупанти розпочали видачу пайків. Їсти й пити не було чого, і люди з укриття йшли їх отримувати. Юзеф Мойсейович та Ганна Євгенівна теж пішли (Тамара Марківна не могла через грижу хребта та загального стану здоров'я). І тут, біля Порт-сіті, відбулася перша зустріч із колегою, завкафедри слов'янської філології та перекладу МДУ Оленою Василівною Педченко, яка допомогла донести до перехрестя 3 пайки. І вона твердо пообіцяла, що з підвалу їх витягне. На перехресті точилася стрілянина. Неодноразово доводилося падати на землю, доки не вдалося донести ці пайки до підвалу. Там було кілька банок тушонки, згущеного молока та інше. Кожну банку консервів розтягували на чотири дні.

Якось до підвалу прийшли нібито волонтери, всіх переписали, але потім нічого не принесли – мабуть, привласнили собі...

Гуманітарні коридори відкривали лише на Росію. Але Нікольченки туди їхати не хотіли. Одна з жінок, яка теж ховалася у підвалі, поїхала до сина до Росії. Нікольченки попросили її, щоб вона, коли дістанеться місця, де є зв'язок, зателефонувала дочкам – повідомити, що вони живі. Їхнє прохання вона виконала.

Жодної допомоги ззовні не було. Все вирішувалося лише взаємовиручкою. Не було гуманітарних коридорів, люди самі організовувалися для виїзду, але ніхто не міг гарантувати їм безпеки.

В умовах масованих обстрілів та бомбардувань міста ректор Маріупольського державного університету Микола Валерійович Трофименко, ризикуючи життям, зумів врятувати сервери університету, зберегти їх, перебуваючи з родиною в одному з міських підвалів, і, за першої нагоди, вивезти їх у середині березня із окупованого ворогом Маріуполя, спочатку до Львова, потім до Києва, де й було відновлено діяльність відомого в Україні та за кордоном вишу.

Усі п'ять корпусів Маріупольського державного університету та спорткомплекс були зруйновані або зазнали дуже серйозних пошкоджень. Загинули вісім викладачів та семеро студентів університету. Серед них доктор соціології, професор Богдан Васильович Слющинський.

Після 20 березня у 23 мікрорайоні окупанти іноді видавали продукти харчування, але черга за ними була величезною. За гуманітаркою стояли десятки тисяч людей, які під обстрілами діставалися з усього Маріуполя. Багато хто гинув шляхом. Все це було не під силу людям похилого віку. Вони фактично були приреченими.

Окупанти пропонували виїзд із Маріуполя, але лише тим, хто пройшов спеціальну фільтрацію, і лише до Росії.

15 квітня у підвал до Нікольченків та їхньої свахи спромоглася пробитися Олена Василівна Педченко, кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри слов'янської філології МДУ, яка робила все можливе, щоб розшукати колег по університету та допомогти їм вибратися з міста.

За допомогою свого двоюрідного брата Ігоря та сестри Світлани О. В. Педченко зробила все, щоб разом із нею, а також доценткою кафедри грецької філології МДУ Оксаною Новицькою та її дочкою, подружжя Нікольченків та Г. Є. Ярошевська 19 квітня змогли покинути Маріуполь та дістатися Нікольського (колишній райцентр Володарське).

Звідти вони за допомогою найнятих перевізників приїхали до окупованого російськими військами Бердянська. Але виїхати до Запоріжжя одразу не вдалося. Усі шляхи на підконтрольну Україні територію було перекрито окупантами. Довелося оселитися у готелі. У номері були душ та туалет. Вперше із 2 березня, після стількох днів, проведених у підвалі, Нікольченки та Ярошевська змогли помитися та відпочити. Там вони разом із колегами прожили 10 днів, намагаючись знайти можливість виїхати на Запоріжжя. Але окупанти закрили усі переїзди.

29 квітня вдалося найняти машину та дістатися до Мелітополя, де прожили 3 дні: далі треба було спробувати переїхати з окупованої території на українську. На російських блокпостах не випускали, а вдалося вирватися лише 4 травня, коли перевізник поїхав не через блокпости у Василівці, а замінованими полями. Дісталися до Запоріжжя, а звідти – до Дніпра.

О. В. Педченко з Дніпра виїхала до Києва. Оксана Новицька з дочкою продовжила шлях до Греції. А Тамару Марківну, Юзефа Мойсейовича та Ганну Євгенівну з Дніпра забрала до Полтави старша донька Нікольченків, дружина Олександра Головка, де вона разом із чоловіком та свекрухою, винаймала квартиру і куди були евакуйовані з Харкова вузи, в яких вони працювали.

Г. Є. Ярошевська невдовзі переїхала до Рівненської області, до м. Гоща, до сестри, а Нікольченки до кінця літа жили в Полтаві, відновлюючись після маріупольської трагедії.

На початку вересня вони переїхали до Рівного до племінників Олени та Бориса та друзів. Юзеф Мойсейович продовжує працювати онлайн доцентом кафедри культурології МДУ, який базується у м. Києві.

Т. М. і Ю. М. Нікольченки та Г. Є. Ярошевська живуть сьогодні з великою надією після перемоги України повернутися до Маріуполя.

Зі споминами про ці події Юзефа Мойсейовича Нікольченка, доцента Маріупольського державного університету, випускника Харківського державного університету, можна ознайомитися у інтерв'ю:

Юзеф Нікольченко: «Куля влучила в голову хлопця. Батько із шафи зробив йому труну» : [місце інтерв'ю: Рівне; місце подій: Маріуполь; дата інтерв'ю: 15.11.2022] // Голоси мирних. – [9.12.]2022. – URL: <https://civilvoicesmuseum.org/stories/kulya-vluchila-v-golovu-hlopcya-batko-iz-shafi-zrobiv-jomu-trunu> (дата звернення: 11.12.2022).